

Teatr im. J. Słowackiego
w Krakowie

**GDAŃSKI
TEATR
SZEKSPIROWSKI**

1989 MUSICAL

**1989
SŁOWNICZEK**

POSTACI

Stanisław BAREJA - polski reżyser i scenarzysta. Autor m.in. kultowego filmu „Miś” przedstawiającego absurdu życia w ustroju komunistycznym w Polsce.

Jerzy BOROWCZAK – polski polityk i działacz związkowy, poseł na Sejm. Jeden z inicjatorów strajków w Stoczni Gdańskiej im. Lenina w sierpniu 1980 roku, m.in. z Bogdanem Borusewiczem. Działacz NSZZ „Solidarność”, bliski współpracownik Lecha Wałęsy.

Bogdan BORUSEWICZ - polski polityk i historyk, działacz opozycji antykomunistycznej. Współorganizator strajków w Stoczni Gdańskiej im. Lenina. W wolnej Polsce m.in. poseł na Sejm, marszałek Senatu i tymczasowy prezydent (przez jeden dzień) po katastrofie smoleńskiej.

Leonid BREŻNIEW – przywódca Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) w latach 1964-1982. Twórca doktryny, według której suwerenność państw socjalistycznych, w tym Polski, podporządkowana była interesom ogółu tych państw (w praktyce ZSRR). Od doktryny tej ZSRR odszedł dopiero za rządów Michaiła Gorbaczowa (1985-1991), który zainicjował politykę przebudowy („pieriestrojki”) państwa i partii.

Nicolae CEAUȘESCU – dyktator komunistycznej Rumunii w latach 1965-1989. Prowadził politykę niezależną od Związku Radzieckiego,

zamienił swój kraj w wielkie więzienie i doprowadził do katastrofy gospodarczej, w 1989 roku nie zgodził się oddać władzy pokojowo i został rozstrzelany w wyniku rewolucji.

Izabela CYWIŃSKA – reżyserka teatralna, filmowa i telewizyjna, dyrektorka teatrów. Minister kultury i sztuki w latach 1989-1991, w rządzie Tadeusza Mazowieckiego – pierwszego niekomunistycznego premiera Polski po II wojnie światowej. W 1981 roku wystawiła w Poznaniu spektakl poświęcony protestom robotniczym w 1956 roku (Poznański Czerwiec), w konsekwencji została internowana (uwięziona) podczas stanu wojennego.

Nikodem DYZMA – bohater powieści Tadeusza Dołęgi-Mostowicza z lat 30. XX wieku i popularnej ekranizacji serialowej z 1980 roku. Dyzma uosabia człowieka pozbawionego kultury i chamskiego, a jednocześnie potrafiącego wspinać się po szczeblach kariery (jak wielu działaczy PZPR).

Marek EDELMAN – polski Żyd, jeden z przywódców powstania w getcie warszawskim, uczestnik powstania warszawskiego, lekarz. Był działaczem antykomunistycznej opozycji współpracownikiem KOR, członkiem NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany. Po 1989 roku w czasie wojny w byłej Jugosławii był uczestnikiem konwoju z pomocą humanitarną dla oblężonego Sarajewa. Historię Marka Edelmana spisała

Hanna Krall w książce „Zdążyć przed Panem Bogiem”.

Tadeusz FISZBACH – działacz PZPR, I sekretarz Komitetu Wojewódzkiego PZPR (lokalny lider partii) w latach 1975-1982. Brał udział w negocjowaniu i podpisaniu porozumień rządu z komitetami strajkowymi w sierpniu 1980 r. Po wprowadzeniu stanu wojennego pozbawiony stanowiska. Zwolennik większego otwarcia na postulat NSZZ „Solidarność”.

Władysław FRASYNIUK - kierowca autobusu miejskiego, działacz opozycji antykomunistycznej, jeden z przywódców NSZZ „Solidarność”. Więzień polityczny (osadzony m.in. w areszcie w Gdańsku), skazany łącznie w PRL na 10 lat więzienia, z czego odsiedział prawie 4 lata. Jeden z inicjatorów legendarnego przejęcia z banku należących do „Solidarności” 80 milionów złotych, które dzięki temu nie wpadły w ręce komunistów (na kanwie tej historii w 2011 r. powstał film „80 milionów” w reż. Waldemara Krzystka). Uczestnik obrad Okrągłego Stołu.

Bronisław GEREMEK – polski Żyd, wybitny historyk średniowiecza, ekspert i doradca NSZZ „Solidarność”, internowany w czasie stanu wojennego. Uczestnik obrad Okrągłego Stołu. W niepodległej Polsce minister spraw zagranicznych, jeden z autorów członkostwa Polski w Unii Europejskiej i w NATO, poseł do Parlamentu Europejskiego.

Erich HONECKER – wieloletni przywódca Niemieckiej Republiki Demokratycznej – komunistycznego państwa zależnego od Związku Radzieckiego. NRD istniało do upadku komunizmu i zjednoczenia z Republiką Federalną Niemiec (kapitalistyczne Niemcy Zachodnie) 3 października 1990 r.

Henryka KRZYWONOS-STRYCHARSKA – tramwajarka, działaczka niezależnych związków zawodowych. Do historii przeszedł jej gest, kiedy w sierpniu 1980 roku zatrzymała prowadzony przez siebie pojazd, informując pasażerów, że „ten tramwaj dalej nie pojedzie” i rozpoczynając strajk w Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Komunikacyjnym.

Jacek KURON – polski polityk, historyk, legendarny opozycjonista, który przeszedł długą drogę od fascynacji ideami komunizmu do więzienia politycznego, znieawidzonego przez władze PRL. Animator tzw. czerwonego harcerstwa, które miało wpaść młodym ludziom takie wartości jak prawdomówność, uczciwość, odpowiedzialność, szacunek dla pracy (zwłaszcza fizycznej). Współzałożyciel Komitetu Obrony Robotników (KOR) wspierającego robotników represjonowanych przez władze po protestach w 1976 roku. Kilkakrotnie aresztowany; jego mieszkanie na warszawskim Żoliborzu stanowiło ośrodek przekazywania na Zachód informacji o polskich protestach. Po upadku PRL dwukrotnie minister pracy i polityki socjalnej i kandydat na prezydenta. Ulubionym wierszem Jacka Kuronia było „Przesłanie pana Cogito” Zbigniewa Herberta, jego

credo mogły stanowić słowa z tego wiersza: „a Gniew twój bezsilny niech będzie jak morze/ilekroć usłyszysz głos poniżonych i bitych”.

Mieczysław JAGIELSKI – działacz PZPR, wicepremier. Przewodniczył komisji rządowej prowadzącej negocjacje z Międzyzakładowym Komitetem Strajkowym w Gdańsku w sierpniu 1980 roku i z ramienia rządu podpisywał porozumienia rządu z komitetami strajkowymi.

Wojciech JARUZELSKI – polski polityk komunistyczny i dowódca wojskowy. Jego losy pokazują złożoność polskiej historii w XX wieku. Został komunistą, chociaż pochodził z ziemiańskiej rodziny, która została zesłana na Syberię, a jego ojciec zmarł wkrótce po zwolnieniu z łagru. Po II wojnie światowej robił karierę w armii i zwalczał polskie podziemie niepodległościowe. Od 1956 roku generał, pod jego nadzorem polskie jednostki razem z innymi armiami państw socjalistycznych dokonały w 1968 roku agresji na przechodzącą demokratyczne przemiany Czechosłowację. Później minister obrony, I sekretarz KC PZPR architekt stanu wojennego. W latach 80. XX w. zdecydował się na rozmowy z antykomunistyczną opozycją, co poskutkowało rozmowami Okrągłego Stołu i częściowo wolnymi wyborami 4 czerwca 1989 roku. Wybrany przez Sejm na prezydenta PRL.

Czesław KISZCZAK – jeden z przywódców partii w latach 80., generał Ludowego Wojska Polskiego (armii w PRL), minister spraw wewnętrznych. Był symbolem prześladowań

opozycji antykomunistycznej i współtwórcą stanu wojennego. W czasie Okrągłego Stołu uczestnik rozmów z opozycją antykomunistyczną.

Erich KOCH – nazistowski zbrodniarz wojenny, odpowiedzialny za deportację setek tysięcy ludzi do obozów zagłady podczas II wojny światowej i zbrodnie na ludności polskiej, żydowskiej i ukraińskiej. Po zakończeniu wojny ukrywał się w Niemczech zachodnich, gdzie pojmała go brytyjska policja wojskowa. Przekazany Polsce, był przetrzymywany w zakładzie karnym w Barczewie, gdzie zmarł w 1986 roku. W latach 80. komuniści osadzali tu polskich opozycjonistów m.in. Władysława Frasyniuka, Adama Michnika i Leszka Moczulskiego.

Aleksander KWAŚNIEWSKI – działacz PZPR, przewodniczący Socjaldemokracji Rzeczypospolitej Polskiej – partii, która powstała po samorozwiązaniu PZPR, prezydent Polski w latach 1995-2005. Za jego kadencji Polska weszła do NATO i Unii Europejskiej.

PIAST KOŁODZIEJ – legendarny protoplasta (założyciel) dynastii Piastów. W czasach PRL jego imię nadawano okrętom, hutom, kopalniom, szkołom, klubom sportowym, co mogło wynikać z nadziei komunistów, że ich władza będzie postrzegana jako polska i patriotyczna, a Polacy zapomną, że została im narzucona przez ZSRR.

Alfred MIODOWICZ – działacz PZPR, przewodniczący zależnego od władz Ogólnopolskiego Porozumienia Związków Zawodowych.

Był przeciwnikiem rozmów z NSZZ „Solidarność”. Jego syn Konstanty był działaczem antykomunistycznej opozycji.

Alina PIENKOWSKA – pielęgniarka z Gdańska, działaczka „Solidarności” i współautorka 21 Postulatów. Jest uważana, obok Anny Walentyńnicz, za jedną z czołowych kobiet „Solidarności”.

Mieczysław RAKOWSKI – dziennikarz, ostatni premier PRL i ostatni I sekretarz partii komunistycznej. W powszechnej pamięci zapisał się jako „grabarz PZPR”, która została rozwiązana w 1990 roku.

Janusz REYKOWSKI – psycholog, działacz PZPR, uczestnik obrad Okrągłego Stołu.

ROLLISON – bohater III części „Dziadów” Adama Mickiewicza, student oskarżony o spisek przeciwko carowi i zamordowany przez rosyjskich oprawców. Inscenizację „Dziadów” z 1967 roku w Teatrze Narodowym w Warszawie, w reżyserii Kazimierza Dejmka, komunistyczne władze uznały za „nóż w plecy przyjaźni polsko-radzieckiej” i zakazały grania spektaklu, co stało się impulsem do studenckich protestów i wydarzeń z marca 1968 roku.

Zofia ROMASZEWSKA – działaczka opozycji antykomunistycznej, współpracowniczka KOR, wraz z mężem Zbigniewem Romaszewskim dokumentowała przypadki łamania praw człowieka w PRL., W czasie stanu wojennego razem z mężem organizowała konspiracyjne Radio Solidarność,

później więziona. W wolnej Polsce m.in. sędzia Trybunału Stanu i doradczyni prezydenta Andrzeja Dudy.

Arkadiusz RYBICKI – znany jako Aram Rybicki, od czasów licealnych działacz opozycji antykomunistycznej, współpracownik KOR, ROP-CiO (Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela), Ruchu Młodej Polski. Razem z Maciejem Grzywaczewskim spisał na tablicy 21 postulatów, stawianych ówczesnemu rządowi przez Międzyzakładowy Komitet Strajkowy. Bliski współpracownik Lecha Wałęsy. W wolnej Polsce m.in. poseł i wiceminister kultury.

Adam SŁODOWY – popularyzator majsterkowania, w telewizji PRL prowadził program telewizyjny „Zrób to sam”.

SZPICBRÓDKA – bohater kryminalnej komedii muzycznej „Hallo Szpicbródka, czyli ostatni występ króla kasiarzy” z 1978 roku. Postać Szpicbródki była inspirowana osobą Stanisława Cichockiego, przedwojennego kasiarza (złodzieja zawartości kas pancernych).

Anna WALENTYNOWICZ – suwnicowa w Stoczni Gdańskiej im. Lenina. Przędownica pracy (osoba znacznie przekraczająca normy narzucone przez władze), współzałożycielka niezależnych od komunistów Wolnych Związków Zawodowych, działaczka NSZZ „Solidarność”. Jej zwolnienie z pracy w Stoczni Gdańskiej im. Lenina na pięć miesięcy przed emeryturą stało się iskrą, która w sierpniu 1980 roku wywołała falę protestów strajkowych, uwieńczoną powstaniem „Solidarności”.

Lech WAŁĘSA – elektryk, uczestnik strajków w Stoczni Gdańskiej im. Lenina, aresztowany i prześladowany przez komunistów. W 1980 roku wybrany przywódcą Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” Laureat Pokojowej Nagrody Nobla w 1983 roku. W 1990 roku został pierwszym polskim prezydentem wybranym w wyborach powszechnych. Obok papieża Jana Pawła II najbardziej znany na świecie Polak w II połowie XX wieku.

Janek WIŚNIEWSKI – bohater „Ballady o Janku Wiśniewskim”, inspirowanej postacią osiemnastoletniego Zbigniew Godlewskiego, zastrzelonego przez milicję w grudniu 1970 r. Ciało zamordowanego protestujący przenieśli na drzwiach w pochodzie przez centrum Gdyni.

Teodor ŻIWKOW – komunistyczny przywódca Bułgarii w latach 1956-1989, sojusznik Moskwy, uzależnił swój kraj od ZSRR. W wyniku prowadzonej przez niego nacjonalistycznej polityki Bułgarię tylko w roku 1989 opuściło przeszło 300 tysięcy osób pochodzenia tureckiego.

POJĘCIA

21 POSTULATÓW STRAJKOWYCH – lista żądań Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego, wysuniętych wobec komunistycznej władzy podczas strajków w sierpniu 1980 roku. Najważniejsze z nich to: wolne związki zawodowe, uwolnienie więźniów politycznych, wolność słowa i media niezależne od władzy, zaprzestanie represji wobec protestujących, poprawa warunków życia, wolne soboty.

AKTYW – działacze partii komunistycznej (PZPR), czasem słowo rozumiano szerzej jako aktywiści organizacji i stowarzyszeń związanych z komunistyczną władzą. Posługiwali się oni sztucznie stworzonym językiem (nowomową), mającym zafałszowywać rzeczywistość, ale ze względu na stopień trudności rozumianym przez niewielu (włącznie z aktywem).

AMNESTIA (od greckiego – “zapomnienie”) – darowanie lub złagodzenie kary. W PRL amnestie ogłaszano z okazji rocznic i świąt państwowych. Świadczyło to o ilości więźniów politycznych i skali represji wobec przeciwników rządu. Ostatnia amnestia, z kwietnia 1989 roku, umożliwiła dopuszczenie działaczy opozycji do pierwszych częściowo wolnych wyborów.

ARLAMÓW – miejscowość w Bieszczadach, miejsce internowania (uwięzienia) Lecha Wałęsy po wprowadzeniu stanu wojennego. Wałęsa zajmował tu jeden pokój, a pilnujący

go funkcjonariusze służby bezpieczeństwa zamieszkiwali w drugim.

BIBUŁA – wydawnictwa podziemne (nielegalne) poza kontrolą cenzury. Jedno z nielicznych źródeł rzetelnych informacji w kraju, w którym wszystkie media były pod kontrolą państwa.

BŁĘKITNA CIĘŻARÓWKA (ZIŁ-130) – kultowa ciężarówka w PRL. Radziecki samochód ciężarowy, zaprojektowany i wyprodukowany przez firmę ZiŁ w Moskwie.

CZAJ – herbata w gwarze więziennej zwłaszcza bardzo mocna, przygotowywana w celach pobudzających ().

“CZAS APOKALIPSY” – kultowy film Francisa Forda Coppoli z 1979 roku, poświęcony wojnie w Wietnamie. Jednym z symboli stanu wojennego stało się zdjęcie zrobione ukradkiem przez Chrisa Niedenthala 14 grudnia 1981, z okna kamienicy przy ul. Puławskiej w Warszawie, przedstawiające widok na kino Moskwa, na którym zawieszony był banner z reklamą filmu „Czas Apokalipsy”, a pod nim stał wojskowy transporter opancerzony (SKOT)..

CZERWONI – komuniści i ich sojusznicy. Nazwa pochodzi od czerwonego sztandaru – symbolu ruchu komunistycznego, który ma się kojarzyć z krwią przelaną przez robotników.

ESBECJA – skrót od Służba Bezpieczeństwa (SB). Pracownicy SB (po-

gardliwie nazywani esbekami) zwalczali opozycję, inwigilowali Kościół Rzymskokatolicki (jedyną instytucję niezależną od komunistycznej władzy), używali przemocy i tortur. W realizacji działań SB pomagali tajni informatorzy, których pod koniec lat 80. mogło być nawet 90 tys.

FLEKI – przytwierdzona do obcasa część buta, która ma zapobiegać jego ścieraniu. W gwarze miejskiej wziąć „na fleki” oznaczało skopać.

GOŁDAP – miasto w województwie warmińsko-mazurskim. W czasie stanu wojennego do znajdującego się w Gołdapi Ośrodka Odosobnienia dla Internowanych Kobiet trafiło około 400 działaczek opozycji antykomunistycznej (w tym Gaja Kuroń – działaczka opozycyjna i żona Jacka Kuronia oraz Alina Pienkowska i Anna Walentynowicz).

KALKA – papier powleczony z jednej strony farbą, służący do kopiowania tekstu. Wkładało się go pomiędzy dwa arkusze czystego papieru i podczas pisania powstawał kolejny egzemplarz tego samego tekstu. Używany zwłaszcza w maszynopisach. Kalka stanowiła bezcenne ułatwienie w kopiowaniu podziemnych ulotek i wydawnictw w PRL, stając się tym samym bronią przeciwko cenzurze.

KLAWISZ – strażnik w zakładzie karnym, słowo to pochodzi prawdopodobnie od łacińskiego “clavis”

– klucz. Ten, który posiadał klucze do cel uwięzionych.

KOMITET CENTRALNY PZPR

– najwyższa władza PZPR, ważniejsza niż Sejm. Grupa złożona głównie ze starszych mężczyzn (w 1986 roku na 230 członków KC było 35 kobiet), I sekretarze KC PZPR byli faktycznymi przywódcami państwa polskiego.

KOR - Komitet Obrony Robotników – polska organizacja opozycyjna, sprzeciwiająca się polityce władz PRL. Powstała we wrześniu 1976, w celu pomocy osobom represjonowanym w wyniku czerwcowych strajków m.in. w Radomiu i Ursusie, a także w Płocku.

KRETON – tkanina bawełniana lub lniana, popularna w PRL, szyło się z niej fartuchy, bieliznę, ale także lekkie sukienki.

MAGDALENKA – wieś w województwie mazowieckim. W znajdującym się tam ośrodku rządowym toczyły się poufne rokowania między komunistami a przedstawicielami opozycji, które poprzedziły rozmowy Okrągłego Stołu.

MARZEC 1968 – ogólna nazwa wydarzeń z lat 1967-1968, z kulminacją przypadającą na marzec 1968 roku. Apogeum wydarzeń stanowiły protesty studenckie po odwołaniu przez władze spektakli “Dziadów” w reżyserii Kazimierza Dejmka, z powodu ich rzekomo antyradzieckiego wydźwięku. Odpowiedzią władz były masowe represje (m.in. tysiące studentów zostały usunięte z uczelni),

a także kampania nienawiści wymierzona przeciwko Polakom pochodzenia żydowskiego (żydowskie korzenie miała część protestujących), czego efektem była emigracja, często wymuszona, około 13 tysięcy polskich Żydów.

MO – Milicja Obywatelska – formacja policyjna w PRL, której celem oprócz walki z przestępczością i utrzymywania porządku było zwalczanie przeciwników władzy. Funkcjonariusze milicji tłumili publiczne protesty. Niechęć, jaką do MO żywiła większość społeczeństwa, komunistyczna władza próbowała osłabić produkcją milicyjnych seriali i filmów sensacyjnych.

OKRĄGŁY STÓŁ - rozmowy przedstawicieli partii i większości opozycji na temat przyszłości pogroźonego w kryzysie państwa, toczące się od lutego do kwietnia 1989 roku. Nazwa pochodziła od kształtu mebla, przy którym rozpoczęto i zakończono obrady, miała nawiązywać do równości wszystkich stron biorących udział w rozmowach. Efektem negocjacji były m.in. zgoda komunistów na częściowo wolne wybory do parlamentu, rejestracja NSZZ „Solidarność”, powołanie urzędu Prezydenta PRL. W wyborach 4 czerwca 1989 roku prawie wszystkie miejsca do parlamentu, które można było obsadzić demokratycznie (35% miejsc w Sejmie i wszystkie 100 w Senacie) uzyskała opozycja, co przyspieszyło upadek komunizmu i odzyskanie przez Polskę niepodległości.

OPORNIK – podłużny element elektroniczny, łatwo dostępny jako

część odbiorników radiowych. Podczas stanu wojennego Polacy przypinali oporniki do ubrań, zamiast zakazanego znaczka “Solidarności”, aby zademonstrować opór wobec komunistycznych władz. Oporniki wpinano w marynarki, swetry, koszule, a także noszono zaplecione na palcach jako pierścionki.

OPZZ – Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych. Związki zawodowe zależne od komunistycznej władzy. Transmitowana przez telewizję debata szefa OPZZ Alfreda Miodowicza i lidera NSZZ “Solidarność” Lecha Wałęsy w 1988 roku przyciągnęła miliony oglądających i była wielkim sukcesem lidera opozycji.

PEPEGI - tenisówki. Ich nazwa pochodzi od Grudziądzkich Zakładów Przemysłu Gumowego „Stomil” S.A., czyli przedsiębiorstwa wywodzącego się od spółki Polski Przemysł Gumowy Towarzystwo Akcyjne w Grudziądzu (w skrócie PePeGe).

POZNAŃSKI CZERWIEC – pierwszy w PRL strajk generalny (powszechny), który miał miejsce w końcu czerwca 1956 w Poznaniu oraz demonstracje i walki uliczne, krwawo stłumione przez wojsko i milicję (58 ofiar śmiertelnych).

PRL – Polska Rzeczpospolita Ludowa. Nazwa państwa polskiego w latach 1952 – 1989 pod rządami Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR). Państwo o ograniczonej suwerenności – podporządkowane w znacznym stopniu Związkowi Radzieckiemu. RADOM, URSUS – odpowiednio miasto w województwie

mazowieckim i dzielnica Warszawy (do 1977 roku samodzielne miasto), miejsca protestów robotniczych w czerwcu 1976 roku, które wybuchły po przekazaniu przez rząd informacji o drastycznych podwyżkach cen na niektóre artykuły konsumpcyjne (mięso i ryby miały podrożeć o 69 proc., nabiał o 64 proc., ryż o 150 proc., cukier o 90 proc.).

PZPR - Polska Zjednoczona Partia Robotnicza – partia komunistyczna rządząca w latach 1948 – 1989 państwem polskim, które uczyniła zależnym od ZSRR. W PRL partia sprawowała pełnię władzy, posługując się często terrorem, represjami, cenzurą i nie poddając się weryfikacji w demokratycznych wyborach. W 1976 władze PRL wpisały poprawkę do konstytucji, która mówiła o partii jako „przewodniej sile politycznej”. Główne założenie programowe PZPR stanowiło stworzenie społeczeństwa komunistycznego, m.in. poprzez likwidację własności prywatnej, co stało się źródłem późniejszych nieustających problemów gospodarczych i w konsekwencji protestów robotniczych. W szczytowym okresie w 1980 roku do PZPR należało przeszło 3 miliony członków (na 35,5 miliona Polaków). Po protestach w sierpniu 1980 roku i wprowadzeniu stanu wojennego w grudniu 1981 roku PZPR opuścił co czwarty członek. Po klęsce wyborczej 4 czerwca 1989 roku PZPR uległa samorozwiązaniu (29.01.1990).

ROZDZIELNIK – spis towarów przydzielanych poszczególnym placówkom lub odbiorcom. Zasada rządząca gospodarką PRL, zgodnie

z którą o zaopatrzeniu sklepów decydowała komunistyczna władza, a co i kiedy się pojawi (zwykle w ilości, która nie starczała dla wszystkich) stanowiło w PRL jedną z najpilniej strzeżonych tajemnic.

RUDY 102 – fikcyjny czołg, w którym walczyli bohaterowie serialu telewizyjnego „Czterej pancerni i pies”. Niezwykle popularny serial, na podstawie książki Janusza Przymanowskiego, był propagandowym symbolem polsko-radzieckiego braterstwa broni. Akcja toczyła się podczas II wojny światowej.

SAMOWAR – urządzenie do przygotowywania herbaty, szczególnie popularne w Rosji.

SIERPIEŃ 1980 – kulminacja masowych protestów robotniczych z lata 1980 roku, z których największy wpływ na dalszą historię PRL wywarły strajki na Wybrzeżu. 14 sierpnia pracę przerwali robotnicy Stoczni Gdańskiej im. Lenina domagając się przywrócenia do pracy Lecha Wałęsy i Anny Walentynowicz. Efektem strajków stały się porozumienia sierpniowe, pod którymi 31 sierpnia w Sali BHP Stoczni Gdańskiej podpisy złożyli Lech Wałęsa i wicepremier Mieczysław Jagielski. Porozumienia obejmowały m.in. zgodę władz na utworzenie niezależnych od władz związków zawodowych, ograniczenie cenzury, przywrócenie do pracy zwolnionych robotników. Porozumienia sierpniowe umożliwiły powstanie Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”.

SKLEJKA – płyta utworzona ze sklejonych ze sobą cienkich warstw drewna. W sierpniu 1980 roku na dwóch płytach ze sklejk Maciej Grzywaczewski i Arkadiusz Rybicki spisali 21 żądań (POSTULATÓW) Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego.

SOLIDARNOŚĆ - Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” (NSZZ „Solidarność”). Powstał w 1980 roku. Był pierwszą w krajach komunistycznych, niezależną od władz, legalną organizacją związkową. U szczytu swojej popularności związek liczył około 10 milionów członków i należała do niego połowa pracujących Polaków. Do 1989 roku jeden z głównych ośrodków opozycji przeciw władzom PRL.

“SPOŁEM” – Powszechna Spółdzielnia Spożywców „Społem”, marka sklepów w PRL (istniejąca do dziś), pod którą funkcjonowało 11 tys. placówek. Sklepy „Społem” kojarzyły się często z pustymi półkami, długimi kolejkami, zakupami na kartki i opryskliwymi ekspedientkami. „Społem” to również szereg wielkich domów towarowych (jak „Merkury” w Warszawie” i „Skarbek” w Katowicach, a także popularyzacja w Polsce sklepów samoobsługowych (tzw. samów lub supersamów).

STAN WOJENNY – stan nadzwyczajny w Polsce wprowadzony 13 grudnia 1981 roku i trwający formalnie do 22 lipca 1983 roku. Stan wojenny wprowadziły władze PRL, obawiając się utraty rządów w wyniku protestów spowodowanych coraz gorszą sytuacją gospodarczą. Ograniczeniu uległy podstawowe

prawa obywatelskie, internowano ponad 10 tys. osób związanych z NSZZ "Solidarność", a około 40 osób utraciło życie – w tym 9 górników z kopalni Wujek.

STOCZNIA GDAŃSKA IM. LENINA – miejsce najważniejszych protestów w PRL (grudzień 1970 i sierpień 1980). Kolebka NSZZ "Solidarność", tu pracowali Lech Wałęsa i Anna Walentynowicz. Jest symbolem polskiej wolności i upadku komunizmu (obok muru berlińskiego).

SYRENKA – FSO Syrena, jedno z bardziej popularnych aut w PRL. Od lat 50. do 1983 roku wyprodukowano łącznie 521 311 pojazdów.

SUWNICA – urządzenie, którego zadaniem jest przemieszczanie ciężkich ładunków w poziomie i w pionie. Używana najczęściej w przemyśle (np. stoczniowym), w magazynach i portach. Osoba obsługująca suwnicę to suwnicowy lub suwnicowa.

TRÓJKĄT MILICYJNY – patrol złożony z trzech funkcjonariuszy MO. Przedmiot popularnego w PRL dowcipu o następującej treści: Dlaczego milicjanci chodzą trójkami? - Jeden umie czytać, drugi pisać, a trzeci pilnuje naukowców. Liczne w okresie rządów komunistycznych dowcipy o milicjantach pozwalały Polakom radzić sobie z lękiem i bezsilnością, odczuwanymi w stosunku do przedstawicieli tej formacji.

WOLNA EUROPA – Rozgłośnia Polska Radia Wolna Europa (RWE) – nadająca z Monachium w latach

1952-1994 i finansowana przez Stany Zjednoczone w ramach Radia Wolna Europa. Polskojęzyczne, regularne audycje RWE stawiały w PRL główne źródło informacji wolnych od cenzury, dlatego były zagłuszane przez komunistyczne władze. Jan Nowak-Jeziorański - wieloletni dyrektor Rozgłośni Polskiej RWE wskazywał, że koszty zagłuszania audycji były trzykrotnie droższe od kosztów jej nadawania. Słuchanie RWE wiązało się ze znacznym ryzykiem, w niektórych okresach PRL nawet karą więzienia.

WRON – skrót od Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego, grupy komunistycznych wojskowych (głównie generałów), która przejęła władzę w Polsce po wprowadzeniu stanu wojennego 13 grudnia 1981 roku. Skrót znienawidzonej powszechnie instytucji przerobiono na "wrona". Popularne hasło z okresu stanu wojennego brzmiało - "Wrona orła nie pokona, prędzej skona...".

ZAKAZANE PIOSENKI - I Ogólnopolski Przegląd Piosenki Prawdziwej "Zakazane piosenki", który odbywał się przez trzy dni w sierpniu 1980 roku w gdańskiej hali Olivia. W jego trakcie występowali artyści niepokorni wobec systemu, wiele tekstów miało charakter jawnie antyrządowy i antyradziecki, każdy dzień festiwalu rozpoczynał się "Balladą o Janku Wiśniewskim".

ZOMO - Zmotoryzowane Odwoły Milicji Obywatelskiej, oddziały MO powołane po Poznańskim Czerwcu 1956 do „likwidacji zbiorowych naruszeń porządku publicznego”. Funkcjonariusze, tzw. zomowcy,

okryci byli żłą sławą z powodu bezwzględności i okrucieństwa podczas tłumienia protestów. To oni odpowiadają za zamordowanie 9 górników w Kopalni Wujek w czasie stanu wojennego.

ZWROTNICA - element toru, w którego skład wchodzi dwie nieruchome szyny oraz dwie ruchome szyny używane do przekierowywania pojazdów z jednego toru na drugi.

